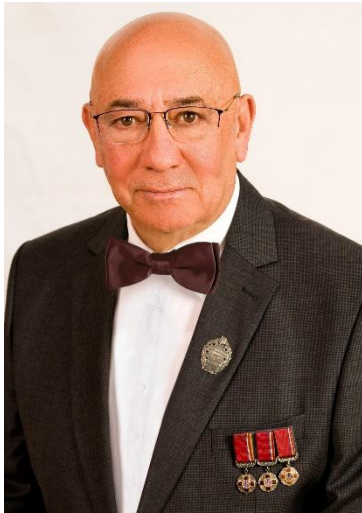

Складність реалізації норм кримінального права в умовах сучасних соціально-правових трансформацій зумовлює необхідність поглибленого аналізу чинного законодавства, практики його застосування, а також теоретичних досліджень, спрямованих на вдосконалення кримінально-правового механізму як у цілому, так і в окремих напрямках його функціонування. Однією з найактуальніших і водночас дискусійних проблем залишається питання чіткого визначення ознак суб'єкта кримінального правопорушення, що становить підґрунтя для правомірного та обґрунтованого притягнення особи до кримінальної відповідальності. Своє бачення з цього приводу

висловлює доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України Є.Л. Стрельцов.

Юридичний вісник України: № 17 (1550), 16 – 31 серпня 2025 р.; № 18 (1551-), 1 – 15 вересня 2025 р.

Редакційна колегія ЮВУ щиро вітає Євгена Львовича з обранням членом Президії (вищого виконавчого органу) Національної академії Правових наук України. Бажаємо йому здоров'я та творчої наснаги, та продовжуємо нашу плідну співпрацю

Доктрина та практика тлумачення основних якостей кримінально-протиправного посягання: особисті міркування

Вступ

Україна нині перебуває у процесі складного перехідного розвитку, що супроводжується запровадженням воєнного стану - чинника, який істотно впливає на трансформацію її правової системи, системи права загалом та окремих її галузей зокрема. За таких умов особливої, а подекуди навіть посиленої, ваги набуває правова наука як провідна сила, покликана забезпечити (має забезпечувати) теоретичну та методологічну підтримку правової політики держави - як у загальному вимірі, так і в межах окремих її напрямів, зокрема, кримінально-правової політики. Варто наголосити, що наука кримінального права покликана не лише констатувати наявні проблеми, а й активно формувати доктринальні засади цієї галузі права, розробляти науково обґрунтовані підходи до її інтерпретації та практичного застосування. Здійснюючи спробу проникнути в «глибину» суспільно небезпечного діяння, вона створює підґрунтя для глибшого розуміння змісту та сутності кримінально-правової норми, виконуючи тим самим стратегічну функцію - шляхом ґрунтовного аналізу чинного законодавства, правозастосовної практики та актуальних викликів сьогодення формулює (має формулювати)

пропозиції щодо вдосконалення нормативного регулювання та адаптації правових норм до новітніх суспільних реалій.

Також правова наука є нерозривно пов'язаною з розвитком юридичної освіти, зокрема - з формуванням сучасних навчальних програм, оновленням змісту підготовки правничих кадрів, підвищенням рівня їхньої теоретичної обізнаності та практичної компетентності. Саме завдяки науково-освітньому впливу формуються правова культура, аналітичне мислення та здатність до критичного осмислення правових явищ у майбутніх фахівців - суддів, прокурорів, адвокатів та інших представників правничої спільноти. Це ще раз засвідчує, що в умовах сучасних викликів правова наука не може залишатися пасивним спостерігачем, а повинна виступати активним суб'єктом формування ефективної, справедливої та науково обґрунтованої системи кримінального права, а також розробником дієвих рекомендацій щодо його практичного застосування.

Усе зазначене зумовлює для науковців необхідність постійного виявлення та тлумачення складних проблем сучасного і перспективного кримінального права (в широкому розумінні цього поняття), а також безперервного продовження наукових напрацювань у цій сфері

(Стрельцов Є.Л. Раціональний дискурс про кримінальне право: монографія. Київ: Юрінком Прес, 2024). Однією з ключових проблем залишається потреба у системному й ретельному аналізі одного з основних інститутів кримінального права - складу кримінального правопорушення в цілому, а також кожного з його елементів на більш деталізованому рівні. Такий аналіз є необхідним з огляду на те, що склад кримінального правопорушення репрезентує модель правопорушення, що визначається державою як кримінально заборонений вчинок, та слугує підставою для притягнення до кримінальної відповідальності. Це принципово важливе значення ще раз підкреслює актуальність і доцільність зосередження уваги на поглибленому вивченні цього інституту.

Аналізуючи елементи, що формують склад кримінального правопорушення, можна з певною умовністю виокремити два з них, які відіграють особливо значущу роль у його розумінні. Першим є об'єкт - те, на що спрямоване посягання, що порушується (може бути порушене) внаслідок вчинення кримінально караного діяння, і що, відповідно до правової позиції держави, потребує кримінально-правової охорони. Другим є суб'єкт - особа, яка вчиняє діяння, посягає на об'єкт, порушує або намагається порушити встановлену державну заборону на вчинення відповідного діяння (вчинку). Інші два структурні елементи - об'єктивна та суб'єктивна сторони - традиційно характеризують відповідне діяння із зовнішнього та внутрішнього боків. Саме тому проблема визначення суб'єкта кримінального

правопорушення, а також ознак, які його характеризують і, відповідно, визначають наявність або відсутність у нього статусу елементу складу кримінального правопорушення, підкреслює: чіткість, повнота та належна теоретична обґрунтованість встановлення таких ознак є критично важливими для забезпечення законності та справедливості в процесі притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому ще раз слід наголосити, що саме правова наука відіграє у цьому процесі ключову роль, забезпечуючи точність кваліфікації кримінально-правових діянь, а також запобігаючи надмірному формалізму й свавільному тлумаченню норм кримінального права.

Значущість порушеного питання, особливо в контексті сучасних тенденцій розвитку кримінального права, додатково підкреслюється ще однією суттєвою обставиною. Йдеться про необхідність здійснення наукового аналізу з урахуванням практики реалізації положень законодавства, насамперед - у формі судових вироків. Саме вони здатні надати науковим дослідженням необхідного рівня реалізму або, навпаки, виявити їх відірваність від реалій правозастосування, підтвердити або спростувати продуктивність певних доктринальних положень. Це має особливу вагу, адже вирок - це акт правосуддя, найважливіше підсумкове процесуальне рішення суду, що містить офіційну, державно-правову оцінку конкретного діяння та закріплює правову «долю» особи. Водночас вирок є підставою для подальшого кримінологічного, правозастосовного й доктринального аналізу. З іншого боку, обґрунтовані наукові положення можуть здійснювати консультативний вплив на судову практику, зокрема - на формулювання мотивувальної частини судових рішень. Значущість такого взаємозв'язку полягає не лише у сприянні вдосконаленню правозастосовної практики, а й у ширшому контексті - зокрема, в контексті розвитку інституту судового прецеденту в Україні. Як відомо, це питання перебуває нині в центрі фахових дискусій, оскільки виникає як результат усталеної судової практики. У зв'язку з цим дедалі частіше висловлюється думка, що вирок вищих судових інстанцій мають не лише забезпечувати сталість та єдність судової практики, а й сприяти усуненню прогалин у законодавстві (див.: Володимир Дон. *Еволюція українського правосуддя: судовий прецедент – реальність, конституційність, надії та майбутнє. Частина 6.* [<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/evolyutsiya-ukrayinskogo-pravosuddya-sudovyj-pretседent-realnist-konstytutsijnist-nadiyi-ta-majbutnye-chastyna-6/>]). Це засвідчує, що зв'язок між доктринальними положеннями та судовими рішеннями (незалежно від послідовності їх виникнення) є надзвичайно важливим, оскільки справляє (або повинен справляти) вплив на ключові складові функціонування правового механізму.

З урахуванням наведених положень, виклад моїх власних міркувань здійснюватиметься у двох взаємопов'язаних частинах. У першій частині будуть подані загальні кримінально-правові положення, які можна розглядати як методологічні «поради» для загального тлумачення норм чинного законодавства. Друга частина буде присвячена більш предметному аналізу, зосередженому на практичному оцінюванні кримінально-правової матерії.

Така структура викладення матеріалу має забезпечити комплексне визначення предмета дослідження — як із теоретичного боку, так і з позицій його практичної значущості та прикладної цінності отриманих результатів.

Частина I. Загальні положення

Про взаємозв'язок та взаємозалежність кримінальної відповідальності і кваліфікації

У чинному Кримінальному кодексі України (далі - КК) відсутнє офіційне визначення поняття «кримінальна відповідальність», що, як відомо, створює певні труднощі у правозастосуванні. Ці труднощі зумовлені не лише постійними науковими дискусіями щодо сутності цього інституту, але й, що особливо важливо, тим, що адекватне розуміння змісту та природи кримінальної відповідальності має бути концептуальною основою при реалізації будь-яких кримінально-правових заходів. У зв'язку з цим доцільно звернутися до правових позицій Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції, уповноваженого тлумачити положення Конституції України. У своїх рішеннях, зокрема щодо змісту статей 61, 62, 63 Основного Закону, Суд зазначає, що кримінальну відповідальність слід розглядати як «особливий правовий інститут, у межах якого здійснюється реагування держави на вчинений злочин» (у сучасному визначенні тут і дали - кримінальне правопорушення. - Є.С.). Кримінальна відповідальність передбачає офіційну оцінку поведінки особи як злочинної, що здійснюється уповноваженими державними органами. Її підставою є наявність у діянні особи складу злочину, передбаченого кримінальним законом. Кримінальна відповідальність виступає формою реалізації державою охоронних норм права, яка, у підсумку, зазвичай втілюється в застосуванні до особи, яка вчинила злочин, конкретних кримінально-правових примусових заходів шляхом ухвалення обвинувального вироку суду (Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 9-рп у справі про депутатську недоторканність // *Офіційний вісник України*. 1999. № 44. С. 71). Зазначене тлумачення дає змогу дійти низки важливих висновків. По-перше, кримінальна відповідальність є формою державного реагування на кримінально-протиправну поведінку особи. По-друге, офіційна оцінка поведінки особи як кримінально протиправної відбувається в межах процесу надання правової оцінки вчиненого - тобто кваліфікації. І, по-третє, підставою кримінальної відповідальності, що повинна бути встановлена у процесі кваліфікації, є наявність у діянні ознак конкретного посягання, які повністю відповідають елементам складу кримінального правопорушення, передбаченого чинним КК України. Отже, кваліфікація, як процес і як результат, відіграє роль ключової сполучної ланки між моделлю кримінального правопорушення, що закріплена в законі у вигляді складу

злочину, та конкретним вчинком особи, що підлягає правовій оцінці. Саме на підставі такої оцінки держава формулює своє негативне ставлення до цього вчинку у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності та фіксує його у вирокі суду. Це підкреслює ту значну, без перебільшення, функціональну та змістовну роль, яка покладається на інститут кваліфікації: як на процес, так і на результат, адже саме через нього реалізуються загальні кримінально-правові положення, закріплені у кримінальному праві (законі).

Декілька важливих додаткових міркувань щодо інституту кваліфікації. По-перше, кваліфікація - це не лише акт правозастосування, який має формалізовану (письмову) форму; у її межах відбувається юридична інтерпретація, тобто встановлення змісту фактичних обставин справи (ознак діяння) з урахуванням положень, закріплених у диспозиції (диспозиціях) кримінально-правової норми (норм). У загальному розумінні, кваліфікація - це правове закріплення кримінальної відповідальності у вигляді конкретної кримінально-правової норми (статті КК). По-друге, у кримінальному праві держава не має змоги реагувати на негативні діяння (вчинки) суспільно небезпечні діяння у відриві від правових конструкцій - тобто «взагалі»: реакція держави на таке діяння відбувається виключно через застосування конкретної кримінально-правової норми (норм). Саме шляхом посилення на конкретну кримінально-правову норму (статтю, частину, пункт КК) забезпечується індивідуалізація кримінальної відповідальності.

Слід окремо підкреслити, що значення кваліфікації у межах судового провадження, де вона, умовно кажучи, набуває остаточного вигляду, не обмежується лише так званим «обвинувальним ухилом». Навпаки, саме інститут кваліфікації має розглядатися як один із ключових механізмів реалізації принципу *nullum crimen sine lege* - лише діяння, прямо передбачене у кримінальному законі, може бути підставою для притягнення до кримінальної відповідальності. Окрім цього, кваліфікація безпосередньо впливає (повинна впливати) на забезпечення правового захисту особи, яка притягується до кримінальної відповідальності. Йдеться, зокрема, про те, що процес кваліфікації не може і не повинен призводити до викривлення змісту діяння, мотивів його вчинення, до недооцінки або перебільшення його наслідків, а також до неправомірного застосування кваліфікуючих чи обтяжуючих обставин.

У зв'язку з цим, слід зазначити: коли кваліфікацію вчиненого діяння здійснено неточно або неправильно, це фактично означає, що ознаки вчинку та інші релевантні обставини були некоректно «перекладені» на юридичну мову. Не згущуючи фарби, але водночас послідовно розвиваючи цю думку, можна стверджувати: неточність у кваліфікації є водночас і неточністю в реалізації самої кримінальної відповідальності. Відповідно, держава таким чином неточно (необґрунтовано, надмірно) висловлює свою негативну оцінку конкретного діяння особи. Більше того, якщо розглядати ситуацію на більш загальному рівні, помилкова або неточна кваліфікація безпосередньо впливає на реалізацію основоположних принципів кримінального права - насамперед принципів законності та справедливості: це проявляється у тому, що особа

може бути притягнута до надмірної, недостатньої або, умовно кажучи, взагалі «зайвої» відповідальності. У сукупності такі обставини здатні поставити під сумнів легітимність самої кримінальної відповідальності, тобто її законність і правомірність як інституційної реакції держави на вчинене кримінальне правопорушення.

Отже, у своєму остаточному вигляді кваліфікація відповідного діяння знаходить своє відображення у вироку суду, в якому, поряд із юридичним формулюванням, закріплюється остаточна державна оцінка такого діяння та відкривається можливість реалізації (створюються умови для реалізації) негативного ставлення держави до особи, яка вчинила це діяння, у формі застосування до неї кримінально-правових засобів. Це, до речі, дозволяє провести чітке розмежування між поняттями «притягнення до кримінальної відповідальності» та «реалізація кримінальної відповідальності», що є важливим як у теоретичному, так і в практико-правозастосовному аспектах.

Щодо рівнів суспільно небезпечних наслідків та їхнього відображення у конструкції складів кримінальних правопорушень

Розвиваючи міркування, викладені у попередньому розділі, варто розпочати цей із постановки базового питання: що є головним у рішенні, яке, умовно кажучи, приймає держава, негативно оцінюючи поведінку особи, котра вчинила шкідливе діяння - саме на рівні кримінальної відповідальності? У загальному розумінні, про підстави такої оцінки можуть свідчити як окремо, так і в сукупності: характер самого діяння, його суб'єктивні ознаки, а також особисті характеристики суб'єкта. Усі ці фактори у своїй сукупності дозволяють кваліфікувати конкретне діяння (чи їхню групу) як суспільно небезпечне. Саме тому категорія *суспільної небезпеки* є фундаментальною для інституту кримінальної відповідальності. Законодавчо цю категорію відображено в ч. 2 ст. 1 КК, де наголошено, що кримінальне правопорушення - це діяння, якому притаманна суспільна небезпека, і яке, відповідно, становить підставу для кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК). У свою чергу, у частині першій статті 11 КК зазначено, що кримінальне правопорушення - це передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Водночас, закон прямо визначає винятки: не визнається кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально й містить ознаки діяння, передбаченого КК, однак унаслідок малозначності не становить суспільної небезпеки, тобто не спричинила і не могла спричинити істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК). Це додатково підкреслює, що в кожному конкретному випадку ключовим елементом кваліфікації є встановлення

наявності або відсутності суспільної небезпеки. Таким чином, саме категорія суспільної небезпеки та її *достатній кримінально-правовий рівень* є тим критерієм, що відмежовує кримінальне правопорушення від інших видів правопорушень. У загальному розумінні суспільна небезпека - це об'єктивна властивість діяння, яка полягає у спричиненні шкоди або створенні загрози спричинення шкоди суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом. Водночас у науці триває дискусія щодо того, що саме складає основу суспільної небезпеки, її характеру та ступеня в контексті конкретного кримінального правопорушення. Чи полягає вона насамперед у формі (способі) кримінального правопорушення? У його наслідках? У характеристиках суб'єкта? Чи, можливо, в їхній певній комбінації? Не розгортаючи зазначену дискусію у межах цієї публікації, надалі зосереджу увагу на наслідках кримінально-протиправного посягання як ключовому чиннику, що формує ступінь суспільної небезпеки.

Такий підхід дозволяє здійснити більш предметну диференціацію наслідків кримінально-протиправних посягань і, відповідно, виділити умовно три рівні наслідків, які можуть проявлятися як «зримо», так і «незримо». Зокрема: 1) загальнонегативні наслідки, що характеризують негативні трансформації, які відбуваються (потенційно можуть відбутися) на рівні суспільства загалом; 2) видові збитки, що настають (можуть настати) внаслідок вчинення певної (суміжної) групи кримінально-протиправних діянь у конкретній суспільній сфері; та 3) конкретна шкода, яка безпосередньо завдається (може бути завдана) у результаті вчинення окремого кримінального-протиправного посягання щодо певного охоронюваного блага (інтересу). Для ілюстрації цього поділу звернімося до прикладу кримінально-протиправних посягань проти економіки. Загальнонегативні наслідки в такому випадку можуть мати прояв у різних секторах суспільного життя: в економічній сфері - це дестабілізація ринку, зниження інвестиційної привабливості, зростання тіньового сектору економіки, втрати державних доходів; у соціальній сфері - зростання безробіття, посилення соціальної нерівності, зниження рівня добробуту населення; у політичній сфері - підрив довіри до державних інституцій, поширення корупції, зменшення ефективності державного управління; у правовій сфері - порушення принципу справедливості, зниження рівня правової культури та правосвідомості громадян, правовий нігілізм; у морально-психологічній сфері - зневіра у чесну економічну діяльність, поширення соціального цинізму. Варто зауважити, що в кожному конкретному випадку ці наслідки можуть мати свою специфіку й варіюватися за ступенем вияву, однак у разі їх масовості та системності вони набувають комплексного, деструктивного характеру. Це становить реальну загрозу національній безпеці, підриває стабільність державного устрою та гальмує сталий соціально-економічний розвиток держави.

Суспільно небезпечні наслідки, що мають *видовий характер*, виявляються, зокрема, при вчиненні кримінально-протиправних посягань проти життя. Так, у разі умисного вбивства можна виокремити низку

наслідків, які мають значення не лише в індивідуальному, а й у ширшому соціальному вимірі. Зокрема, до таких наслідків належать: невідвортна втрата людського життя як найвищої цінності, що гарантована Конституцією України; психологічна травматизація близьких родичів, очевидців та місцевої спільноти; підрив почуття безпеки у суспільстві, зростання недовіри та страху; соціальна дестабілізація, особливо у випадках серійних чи суспільно резонансних злочинів; негативний вплив на правосвідомість - формування відчуття безкарності або несправедливості. Таким чином, видові наслідки, притаманні цій категорії кримінально-протиправних діянь, мають (можуть мати) глибокі моральні та соціальні виміри, які значною мірою виходять за межі індивідуального постраждалого та його оточення. Аналізуючи загальні та видові наслідки, слід враховувати, що вони можуть мати різну інтенсивність заподіяння шкоди, різну спрямованість впливу, відмінні часові характеристики - від безпосередніх і негайних до віддалених у часі, - а також різний ступінь передбачуваності. Однак, умовно кажучи, «аморфність» цих наслідків не повинна знижувати рівень наукового інтересу до їх вивчення.

Конкретна шкода, яка настає (або потенційно може настати) в результаті вчинення окремого кримінально-протиправного посягання, на перший погляд може здаватися більш «простою» для сприйняття та розуміння. Проте така видима «очевидність» не повинна призводити до спрощеного розуміння її змісту. В загальному плані така складність має (повинна мати) відповідне відображення у кримінально-правових конструкціях. Навпаки, глибший аналіз свідчить про те, що навіть «конкретна» шкода може мати складну правову природу та вимагає ретельного концептуального опрацювання, насамперед на рівні кримінально-правових конструкцій.

У цілому можна констатувати, що наслідки, які виникають у результаті вчинення кримінально-протиправного посягання, мають багаторівневий характер: 1) загальнонегативні наслідки, що відображають системні зміни у суспільстві; 2) видові збитки, що виникають у межах певних груп кримінально-правових діянь і сфер життєдіяльності; 3) конкретна шкода, яка безпосередньо зачіпає певне охоронюване кримінальним законом благо або інтерес. Таке розуміння дозволяє глибше оцінити ступінь суспільної небезпеки, однак не знімає проблематики чіткого розмежування зазначених видів наслідків, а також - їх нормативного відображення у кримінально-правовій матерії. Саме для розв'язання цього складного завдання законодавець застосовує класифікацію складів кримінальних правопорушень на матеріальні, формальні та усічені, що безпосередньо впливає на *підстави кримінальної відповідальності*, а також на алгоритм правозастосування при *кваліфікації* кримінально-протиправних діянь.

При цьому варто ще раз акцентувати увагу на тому, що усі - підкреслюю, усі - кримінально-протиправні посягання супроводжуються певними суспільно небезпечними наслідками, які, як уже було зазначено вище, можуть мати різний рівень прояву. Водночас, різноплановість наслідків кримінально-протиправного посягання не може мати своє конкретизоване відображення (закріплення) у конкретному кримінально-правовому приписі, який, за своєю природою, має характеризуватися визначеністю, чіткістю та зрозумілістю. Саме тому, на моє переконання, і існують різні конструкції кримінальних правопорушень: матеріальні, формальні та усічені. У матеріальних складах кримінальних правопорушень встановлення як діяння, так і суспільно небезпечних наслідків є обов'язковим, оскільки саме ця сукупність виступає підставою для кримінальної відповідальності. Прикладами таких складів є умисне вбивство, крадіжка, тяжкі тілесні ушкодження тощо, де наслідки можна об'єктивно зафіксувати та оцінити. Діяння у формальних складах кримінальних правопорушень теж мають свої наслідки, але встановити їх, визначити, так би мовити, їх зрозумілу «вартість» дуже складно або неможливо, і тому законодавець формулює ці склади як такі, що «не мають наслідків». Іншими словами, він презюмує, що такі наслідки є, але у процесі кваліфікації їх встановлювати не потрібно. Наприклад, ухилення від призову на військову службу під час мобілізації (ст. 336 КК України), безсумнівно, негативно впливає на обороноздатність держави, але визначити ступінь впливу конкретного випадку об'єктивно неможливо. Саме тому для кваліфікації достатньо лише встановити сам факт вчинення діяння. Усічені склади відображають підвищений рівень суспільної небезпеки самого діяння, що дозволяє законодавцю визнати його завершеним ще на стадії готування або замаху. Прикладами є бандитизм, розбій, захоплення заручників тощо. Отже, кожне діяння, що передбачене кримінальним кодексом як кримінально-протиправне, має свою власну специфіку наслідків - явних і латентних, а також вимагає ретельного аналізу під час кваліфікації з огляду на відповідну конструкцію складу правопорушення. Неврахування цих характеристик може призвести до помилок у правозастосуванні та порушення принципів законності й справедливості.

Загалом, слід визнати, що положення, викладені в цьому та попередньому розділах, є достатньо усталеними в теорії кримінального права, однак...

Частина II. Конкретизовані положення.

Конфігурація кримінально-протиправного посягання

Аналіз усього спектра ознак, що характеризують кримінально-протиправне посягання, є завжди складним завданням, особливо коли він здійснюється на більш глибокому та конкретизованому рівні. Він свідчить про те, що, кажучи алегорично, «не все так просто у Датському королівстві», тобто ситуація є значно складнішою, ніж це може здаватися на перший погляд. Принаймні, можна стверджувати, що існують діяння, які за своєю суттю не завжди повністю узгоджуються з усталеними доктринальними положеннями.

Це є логічним, оскільки у питанні кримінальної відповідальності, а також необхідності правової кваліфікації діянь конкретної особи слід виходити з розуміння того, що держава надає (намагається надати), умовно кажучи, «дороговказ» для вибору загального напрямку кримінально-правової оцінки певного вчинку, зокрема, положення Загальної частини Кримінального кодексу України, окремі розділи та статті Особливої частини, диспозиції, що закріплюють склад кримінального правопорушення, а також санкції, які визначають види кримінальних покарань в конкретних кримінально-правових нормах (статтях) КК. Натомість, надання більш точної, конкретизованої оцінки відповідного вчинку як у загальному, так і в спеціальному аспектах значною мірою залежить від індивідуальних професійних якостей особи, що здійснює правозастосування, зокрема – від глибини її теоретичної підготовки та практичного досвіду. Варто наголосити, що дискусія, яка відбувається (повинна відбуватися) в судді під час вирішення питання про кваліфікацію діянь, саме і покликана забезпечити переважання найбільш аргументованої позиції, що сприяє точнішому з'ясуванню юридичної істини, бо таке колективне обговорення з наданням кожною стороною своїх аргументів сприяє глибшому «проникненню» у предмет обговорення і, відповідно, точнішій кваліфікації. Водночас, потрібно розуміти, що існує можливість первісної, в чомусь, оперативної, поверхневої «розбіжності» загальних положень права з тими конкретними ознаками вчинку особи, які можуть відбуватися в реальному житті. Це зумовлює необхідність поглибленого, рефлексивного та якісного підходу до оцінки поведінки особи на подальших етапах провадження. Саме в цьому контексті, поряд з використанням традиційної законодавчої моделі – складу кримінального правопорушення, доцільно підійти до цього, застосовуючи певною мірою інсталяційний підхід, який передбачає не лише фіксовану нормативну модель, а й співвіднесення її складових з іншими варіантами правової конструкції. Необхідність, так би мовити, додаткового підходу до встановлення сутності кримінально-правового посягання, особливо при дослідженні складних проблем кримінальної відповідальності, необхідність максимально-можливого виключення формалізованого підходу, що, нажаль, має місце, і це породжує ситуацію, яку можливо охарактеризувати наступним чином: правова спрощеність ускладнює справедливість.

Більш детальний аналіз непростих випадків оцінювання протиправної поведінки особи свідчить про наявність окремих діянь, коли спостерігається розбіжність між офіційно визначеною групою суспільних відносин, що підлягають кримінально-правовій охороні та до яких певне діяння формально віднесено, і тою дійсною сутністю суспільних відносин, на які це діяння фактично посягає; між офіційно визначеними (або взагалі не визначеними) суспільно небезпечними наслідками відповідного діяння і тими наслідками, які об'єктивно виникають або можуть виникнути в реальності; а також між

відсутністю офіційного закріплення результатів вчиненого діяння (не слід плутати з наслідками) та тою реальною сутністю таких діянь, яка їм притаманна. Отже, при аналізі змісту кримінально-протиправного посягання саме в такому аспекті, я маю на увазі, так би мовити, його внутрішню здатність чинити реальний вплив на суспільні відносини (блага, інтереси), незалежно від наявності зовнішньо виражених, в тому числі і формально закріплених, наслідків. Іншими словами, необхідно враховувати, що не кожне діяння (вчинок) супроводжується наслідками, які прямо передбачені законодавством як обов'язкові, проте таке діяння може мати внутрішню змістовну «вагу», повторюю – не зафіксовану «зовнішню», що породжує вагомі правові зміни або нові правові реалії. У таких випадках йдеться не стільки про формальні склади кримінальних правопорушень, у яких наслідки заздалегідь презюмуються, але не потребують окремого встановлення. В аналізованих ситуаціях діяння мають (можуть мати) конкретні прояви свого змістовного впливу, які, хоча й можуть бути невидимими, однак заслуговують на належне розуміння, встановлення та врахування при оцінці правопорушення. Розвиваючи цю тезу, слід врахувати, що зміст діяння в аспекті його суспільної небезпеки щодо впливу на суспільну обстановку, не завжди може збігатися з мотивами та цілями конкретного суб'єкта, який здійснює це діяння, а також з наслідками, що формально визначені тощо. Це розуміння дозволяє дійти висновку, що саме ця сукупність ознак і обставин - як окремо, так і у взаємному поєднанні - впливає (здатна вплинути) на оцінку сутності, суспільної небезпеки конкретного діяння та його правової кваліфікації.

У будь-якому випадку, можна запропонувати таку формулу, як «конфігурація кримінально-протиправного посягання», використання якої дозволить (має дозволити) здійснити таку оцінку, що відображатиме не лише традиційну структуру посягання, але й вказуватиме на певне співвідношення складових, які його утворюють, але вже з дещо іншою інтерпретацією. Цей підхід, на мою думку, повинен створити додаткові умови для глибшого та кваліфікованого аналізу кримінально-протиправного посягання, що, у свою чергу, дозволить краще зрозуміти його природу, сутність, а також, можливо, причини і умови виникнення та засоби запобігання йому.

У будь-якому разі, якщо в межах традиційних положень кримінального права кримінальне правопорушення розглядається крізь призму його класичної структури - об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони, то правозастосовна практика й результати міждисциплінарних досліджень переконливо свідчать про те, що кримінально-протиправне посягання як складне соціально-правове явище нерідко виходить за межі цієї формалізованої схеми, про що вже йшлося вище. У розвиток цієї тези слід зазначити: подібне діяння не лише порушує норми кримінального закону, але й, «перетинаючись» з глибинними соціальними механізмами, здатне порушувати суспільну рівновагу, виявляти приховані соціальні напруження та ініціювати трансформації у структурі правопорядку. Саме тому постає потреба в більш розгорнутому аналізі поняття «конфігурація кримінально-протиправного посягання», що вже згадувалося вище, - як у певному сенсі

альтернативної, додаткової аналітичної формули, яка дозволяє по-новому осмислити природу та зміст таких діянь. Підкреслю: запропонований підхід жодним чином не заперечує наявності класичної моделі оцінки кримінально-протиправного посягання, однак водночас відкриває ширші аналітичні горизонти, розширюючи пізнавальний потенціал кримінально-правової науки. У цьому контексті конфігурація кримінально-протиправного посягання може бути репрезентована як така, що складається з трьох ключових елементів: наслідків, результату та сутності самого посягання.

Отже, наслідки кримінально-протиправного посягання як зовнішні, здебільшого видимі прояви або зміни, що відбуваються в об'єктивній соціальній реальності внаслідок вчинення протиправного діяння. Цій категорії вже приділялася увага в попередньому аналізі, однак у межах запропонованої концепції «конфігурації кримінально-протиправного посягання» доцільно стисло окреслити її зміст саме як складову цієї нової аналітичної конструкції. Розгляд наслідків у запропонованій конфігурації розпочинається саме з них, оскільки вони є зовнішніми - а отже, найбільш «видимими» характеристиками кримінально-протиправного посягання. Як правило, ці наслідки проявляються у матеріальному середовищі - фізичному, економічному або інформаційному. У цьому контексті можна навести приклад корупційного правопорушення, наслідками якого можуть бути: порушення принципів належного державного управління, зниження рівня довіри до публічної влади, створення сприятливого підґрунтя для неформального впливу на процеси ухвалення рішень, деформація конкурентного середовища тощо. З погляду кримінального права, як вже зазначалося, наслідки найчастіше ототожнюються з елементами об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення - особливо у випадках, коли їх можливо зафіксувати, описати й оцінити через заподіяну шкоду або матеріальні збитки. Саме такі, юридично визначені наслідки, у багатьох випадках відіграють ключову роль у встановленні характеру й ступеня суспільної небезпеки конкретного діяння.

Наступною складовою запропонованої конфігурації є результат кримінально-протиправного посягання, який відображає рівень фактичного досягнення тієї мети або вигоди, що переслідувалися суб'єктом злочину. У певному сенсі результат можна трактувати як формалізоване втілення так званого «успіху наміру» -моменту, коли злочинне прагнення набуває завершеного, осяжного вигляду. На відміну від наслідків, що здебільшого впливають на ширші суспільні структури, результат є значущим лише для обмеженого кола осіб - винного, співучасників, а також третіх осіб, зацікавлених у досягненні певного протиправного ефекту. Так, у випадку конкретного корупційного правопорушення результатом буде, з одного боку, отримання винною особою неправомірної вигоди, а з іншого - надання

незаконної переваги чи преференції тій стороні, яка сприяла отриманню такої вигоди. У цьому сенсі реалізується первинна ціль, яка об'єднує учасників протиправної взаємодії: «обійти» встановлені норми, «виграти» у загальному розумінні, здобути певну особисту чи групову перевагу. Таким чином, результат може розглядатися як фіналізація інтересу - своєрідне досягнення очікуваного злочинного ефекту. У структурному вимірі він відповідає не лише суб'єктивній стороні злочину (умислу, мотиву), а й діянням щодо реалізації цих намірів у матеріальній площині.

І, на останок, сутність кримінально-протиправного посягання як його прихована «рушійна» сила. На мою думку, це не зовнішній факт (наслідок) і не реалізовані наміри (багато в чому - суб'єктивна сторона), а глибинне смислове ядро протиправного діяння, яке відображає його системну загрозу. Сутність протиправного посягання - це найменш формалізована, але, можливо, найбільш важлива характеристика таких діянь. За великим рахунком, йдеться, крім офіційних наслідків, особливо коли певні види кримінальних правопорушення набувають критичної кількості (наприклад, економічні та корупційні), про ті, наприклад, «нові» мотиви та світоглядні настанови, які вони породжують; про ті соціальні деформації, які відбуваються, що певною мірою навіть «легітимізують» таке діяння в суспільстві, роблять його «звичним». Проте, ситуація є ще складнішою, оскільки мова йде не лише про порушення кримінально-правових норм, а й про конфлікт із самою ідеєю встановленого правопорядку. Сутність такого діяння (таких діянь), з позиції самого правопорушника, полягає не лише у прагненні здобути особисту вигоду. У його намірах (свідомо або несвідомо) закладене більш глибинне прагнення змінити баланс чинних суспільних правил на користь власного інтересу. Якщо в цьому контексті звернутися до концепції «глибинного уряду» (*deep state*), яка в останні роки дедалі частіше використовується для опису прихованих, нелегітимних або неформальних центрів впливу, що фактично підміняють собою офіційні механізми державної влади, то за певною аналітичною аналогією можна осмислити й сутність кримінально-протиправного посягання. У цьому ракурсі таке посягання постає як внутрішній, здебільшого невидимий або прихований механізм, що не лише порушує конкретні норми кримінального законодавства, а й підриває самі засади правопорядку - його концептуальну та інституційну архітектуру. Як і «глибинний уряд», що руйнує довіру до легітимної публічної влади, кримінальне правопорушення у своїй глибинній сутності підважує довіру до правових норм, розмиває межі між дозволеним і забороненим, руйнує нормативну ідентичність суспільства. Зверніть увагу, що після складних проблем, пов'язаних зі спробою реформувати антикорупційні структури, ЄС публічно наголошує, що для продовження підтримки є ва визначальні напрямки: верховенство права та боротьба з корупцією (Як розблокувати шлях до ЄС: ключові реформи, які має впровадити Україна. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/08/4/7217222/>).

Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що наслідки, результат і сутність кримінально-протиправного посягання, хоча й можуть перетинатися

у конкретних випадках, не є взаємопов'язаними. Так, результат посягання може бути досягнутий без наявності істотних суспільно небезпечних наслідків - наприклад, у разі отримання незначної неправомірної вигоди, яка не справила помітного впливу на функціонування системи загалом. У той же час серйозні наслідки можуть бути спричинені діянням, позбавленим виразної особистої зацікавленості, як-от витік чутливої інформації внаслідок необережності або недбалості. Особливої уваги заслуговує те, що сутність кримінально-протиправного посягання може набувати значущості навіть у межах формально незначного правопорушення - якщо за ним стоїть принципово антисуспільна мотивація або навіть такі переконання. У будь-якому разі, запропонований підхід, на мою думку, створює передумови для більш багатовимірного розуміння кримінально-протиправного посягання як соціально-правового феномена, що поєднує в собі зовнішній прояв (наслідки), внутрішню цільову спрямованість (результат) та свою негативну основу (сутність). Отже, сутність кримінально-протиправного посягання, у її загальнотеоретичному вимірі, постає як надзвичайно складна проблема, що потребує комплексного міждисциплінарного дослідження.

Щодо практичного застосування

Практична реалізація наукових правових досліджень, у загальному розумінні, є необхідною умовою забезпечення ефективності правозастосовної діяльності. Як уже зазначалося вище, ця теза заслуговує на окреме уточнення з урахуванням практичної перспективи. Зокрема, відсутність впровадження галузевих наукових напрацювань у сферу правозастосування суттєво знижує прикладну цінність правової науки, а правова система ризикує набути формального, відірваного від суспільних реалій характеру. Саме тому виникає обґрунтована потреба у «перекладі» теоретичних положень цієї публікації у практичну площину. Для цього доцільно зосередитися на одному з напрямів, що зберігає актуальність, викликає постійні наукові та професійні дискусії, а також характеризується певною невизначеністю як у науковій літературі, так і в судовій практиці. У цьому контексті доцільно звернутися до проблематики встановлення наслідків, результатів та сутності правопорушень, що порушують засади академічної доброчесності у сфері освіти. Йдеться про складне й багаторівневе негативне явище, яке становить серйозну загрозу не лише в тактичній, а й у стратегічній перспективі розвитку держави. У спрощеному вигляді, можна зазначити, що такі прояви, як незаконне збагачення (яке певний накопичувальний процес) і отримання неправомірної вигоди (як конкретний прояв), справляють безпосередній вплив на викривлення ключових норм соціальної етики - таких як чесність, рівність, прозорість. Водночас вони підривають засади проголошеної економічної справедливості, зокрема принцип відповідності доходів реальним зусиллям та

внеску особи, а також довіру до суспільного договору - переконання в тому, що встановлені правила є однаковими й обов'язковими для всіх без винятку. Все це, як виявляється, навіть можна і підрахувати (це - про наслідки). Наприклад, за останніми відомостями керівництва МОН, в окремих напрямках вищої освіти в результаті таких порушень неправомірно обертається до 100 млн. гривень (Катерина Гончарова. Сірий ринок на мільйони. В Україні візьмуться за "куплені" наукові статті та дипломи. <https://www.rbc.ua/ukr/news/chotiri-mista-donechchini-mozhut-zalishitis-1753604059.html>). Так, у порівнянні з іншими суспільними сферами обсяги «тіньових» фінансових потоків у цій сфері можуть видаватися відносно незначними. Проте, з огляду на сукупність негативних наслідків як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі - насамперед у контексті формування світоглядних і моральних орієнтирів молодого покоління - розуміння природи таких проявів і системна протидія їм є критично важливими для збереження престижу й інституційної цілісності системи вищої освіти. Безумовно, не слід перебільшувати спроможність кримінально-правових інструментів у подоланні цього складного соціального явища. Водночас повністю виключати необхідність «хірургічного» втручання при лікуванні складної «хвороби» також не можна.

Водночас слід зауважити, що викладені нижче положення матиме узагальнений і стислий характер, і тому доцільно розглядати їх як методичні поради, спрямовані на поглиблення розуміння зазначених проблемних аспектів. Особливу увагу варто звернути на методологічну продуктивність, яка, передусім, виявляється в здатності методології адекватно відображати предмет дослідження, не ідеалізуючи його, не спрощуючи надмірно, і водночас не створюючи видимості науковості задля формальної вражаючості. Інакше кажучи, першочерговим завданням дослідника є точне й адекватне розуміння предмета дослідження, що й зумовлює необхідність ретельного добору відповідної методології.

Ще одна ремарка, яка певною мірою поєднує попередні міркування й водночас може розглядатися як своєрідна передумова до подальших положень, стосується складності правової оцінки розглядуваних ситуацій. Ця складність, як і у випадку з сукупністю інших діянь, обумовлена низкою чинників. По-перше, така сукупність діянь потребує не лише більш ґрунтовної систематизації, а й одночасно - детальної диференціації. Традиційні підходи, що ґрунтуються на визначенні об'єкта посягання, не завжди забезпечують необхідного рівня точності правової оцінки. На мій погляд, в таких випадках доцільним видається розгляд суб'єкта суспільно небезпечного вчинку як одного з можливих критеріїв такої диференціації. Раніше вже зверталася увага на значення та роль суб'єкта у процесі кваліфікації правопорушень, однак у випадках, коли протиправні дії безпосередньо пов'язані з виконанням особою її професійних функцій, обов'язків або повноважень, цей критерій набуває особливої ваги. Цей аспект має принципове значення, оскільки саме він дозволяє здійснити належну

правову оцінку діянь, вчинених конкретним суб'єктом, а також визначити - чи наявні у конкретному випадку підстави для загальної або спеціальної (конкретизованої) кримінальної відповідальності. З огляду на це, подальший аналіз доцільно здійснювати з урахуванням зазначених положень, що, у свою чергу, дозволяє перейти до розгляду наслідків, результату та сутності відповідного кримінально-протиправного діяння (чи сукупності діянь).

Отже, наслідки як складова частина запропонованої конфігурації кримінально-протиправного посягання значною мірою залежать від сфери вчинення відповідних діянь та її соціально-правової специфіки. Саме тому доцільно розпочати аналіз із визначення конкретного середовища, в

межах якого такі діяння здійснюються. У цьому випадку йдеться про систему вищої освіти, а саме про той її сегмент, що стосується здійснення контрольних заходів викладацьким складом. Саме контрольні заходи, що функціонують як форма так званого зворотного зв'язку, становлять невід'ємну складову освітнього процесу, адже вони забезпечують оцінювання відповідності рівня набутих студентами знань, умінь та навичок установленим вимогам чинних нормативних документів у сфері вищої освіти. У цьому контексті контроль виступає не лише технічною процедурою оцінювання, а й засобом гарантування якості освіти та інструментом академічної відповідальності. Основними видами контролю у системі вищої освіти є поточний, рубіжний, семестровий та атестаційний контроль. Більш детально: семестровий контроль (екзамен або залік) розглядається як форма підсумкового оцінювання рівня засвоєння студентом теоретичного й практичного матеріалу з певної навчальної дисципліни за результатами семестру або навчального року (в межах відповідного обсягу навчального матеріалу). Такий контроль проводиться, як правило, в період екзаменаційної сесії. У свою чергу, атестація (підсумовуюча) є формою контролю, що полягає у встановленні відповідності засвоєних студентами (здобувачами вищої освіти) знань, умінь та інших компетентностей вимогам відповідного стандарту вищої освіти. У разі успішного проходження атестації, її результатом є видача відповідного документа - диплома, атестата або сертифіката. Поряд із цим, слід зазначити й корупційні прояви, що виникають у цій сфері. Вони полягають у порушенні встановлених правил проведення контрольних заходів, пов'язаних з незаконним збагаченням (у загальному розумінні). У таких випадках ідеться про фіктивне або неправомірне оцінювання рівня знань здобувача вищої освіти, яке має місце під час складання іспитів чи проходження атестації. Далі, йдеться про викладача закладу вищої освіти - особу, яка, у широкому розумінні, здійснює педагогічну діяльність у системі вищої освіти України та наділена правом проводити контрольні заходи в межах освітнього процесу.

Виходячи з наведеного, слід зазначити, що з урахуванням запропонованої конфігурації кримінально-протиправного посягання, загальні наслідки будь-яких проявів корупції у сфері вищої освіти є, передусім, різноплановим відображенням ознак об'єктивної сторони конкретного кримінального правопорушення (групи таких правопорушень). Водночас, у ширшому значенні, варто підкреслити, що зазначені наслідки виходять за межі загрози правопорядку, хоча остання, безперечно, становить окрему складову правової оцінки. Такі наслідки безпосередньо впливають на якість підготовки фахівців, рівень довіри до освітньої системи, а також на загальний потенціал національного розвитку. Серед практичних проявів цього негативного впливу можна назвати: втрату авторитету закладів вищої освіти України, відтік молоді за кордон для здобуття освіти, поширення толерантності до корупції серед молодого покоління. На функціонально-інституційному рівні наслідки корупційних правопорушень можуть виражатися у зниженні репутації закладів освіти, скороченні їх участі в міжнародних програмах, рейтингах і проектах, а також у ризику втрати акредитації або ліцензії. Крім того, ці явища мають деструктивний вплив на управлінсько-організаційну діяльність як Міністерства освіти і науки України, так і конкретних закладів вищої освіти в частині надання публічних послуг. У загально-перспективному вимірі це може суттєво впливати на політичний та соціально-економічний розвиток України. Цілком слушно, хоч і образно, зауважити: заклади юридичного профілю, які декларують підготовку «хранителів закону», на практиці іноді формують глядачів, а подекуди - й безпосередніх учасників його порушення.

Що стосується результатів, в основі яких, як правило, лежать мотиви та цілі обох сторін (учасників) корупційних відносин: для особи, яка вчиняє корупційні дії шляхом зловживання своїми функціями, результатом є отримання неправомірної вигоди; що ж стосується другої сторони - то вона, внаслідок протиправної взаємодії, неправомірно отримує певні послуги. Частина таких послуг набуває форми юридичних фактів, які мають правове значення, однак, слід підкреслити: як ці факти, так і пов'язані з ними наслідки є неправочинними. Що стосується сутності кримінально-протиправного посягання, її розгляд буде здійснено далі.

Детальніше про квазіповноваження

Отже, на основі трудової угоди (контракту) між роботодавцем та викладачем виникають конкретні трудові правовідносини, згідно з чим викладач, розуміючи це визначення в звичному сенсі, виконує сукупність трудових обов'язків відповідно до своєї професійної кваліфікації (ст. 4-1 КЗпП України). Викладач (ст. 53 Закону «Про вищу освіту») має загальні права (ст. 57 вказаного Закону) і обов'язки (ст. 58 вказаного Закону) та закріплену трудовою угодою (контрактом) сукупність конкретних обов'язків. В межах виконання цих обов'язків, якщо це закріплено у річному навчальному навантаженні та затверджено наказом ЗВО, передбачено (може бути передбачено) виконання

викладачем діяльності, пов'язаної зі здійсненням, як вище вказувалось, контролюючих обов'язків – прийом іспитів/ проведення атестації. Це становить ту частину освітнього процесу, яка реалізується викладачем і яка породжує юридичні факти, що мають правові наслідки. Для студента такими наслідками можуть бути, зокрема, переведення на наступний курс, призначення академічної стипендії у разі успішного складання іспиту, а також отримання диплома, сертифіката або іншого документа про освіту - у разі успішного проходження атестації. Для ЗВО така процедура є, загалом, свідченням ефективності його діяльності в частині організації навчального процесу та рівня професорсько-викладацького складу. Для Міністерства освіти і науки України це, у свою чергу, означає реалізацію державної освітньої політики, спрямованої на досягнення визначених стратегічних завдань у сфері розвитку національної системи вищої освіти. У будь-якому разі, зазначені положення формують реальні передумови для осмислення контрольних обов'язків викладача як складової його трудової функції, що не може розглядатися як, умовно кажучи, «спрощений» або допоміжний елемент педагогічної діяльності, який не має принципових правових відмінностей від інших форм академічного навантаження (зокрема, читання лекцій, проведення практичних занять, надання консультацій тощо). Такий підхід, у свою чергу, вимагає більш чіткого визначення низки питань, зокрема: чи може викладач вважатися суб'єктом надання публічної послуги у межах освітнього процесу; у чому полягає «особливий» характер його контролюючої діяльності; які критерії дозволяють провести межу між «звичайною» та «особливою» формами професійної діяльності викладача?

Зазначаючи, що ця публікація в певній мірі має популярно-публіцистичний характер, що обумовлює порівняно обмежений рівень академічної аргументації, водночас можна окреслити базові положення щодо розглядуваної проблематики. Так, у загальному вигляді можна стверджувати, що контролююча діяльність викладача набуває ознак публічної послуги у сфері освіти (в межах конкретного ЗВО), яка супроводжується виникненням юридичних фактів і породжує правові наслідки. Це впливає з наявності у викладача так званої оцінювально-засвідчувальної компетенції, яка передбачає наділення його правом здійснювати оцінювально-верифікаційні дії, делеговані йому системою вищої освіти. Зазначені дії полягають у визначенні рівня знань здобувача освіти відповідно до освітніх стандартів та офіційному засвідченні отриманого результату, що, у свою чергу, породжує юридично значимі наслідки - насамперед, для правового статусу студента. У цьому контексті компонент «оцінювальний» стосується встановлення рівня знань, «верифікаційний» - офіційного підтвердження результату, що надає йому юридичної сили. Таким

чином, можна вважати, що викладач під час здійснювання оцінювально-верифікаційних діянь набуває квазіслужбових повноважень. Термін «квазі» (від лат. *quasi* - «нібито», «як би») вказує на наявність функціонального схожого статусу, хоча і без формального закріплення на посаді, службової особи. Отже, особа, яка виконує контролюючі функції в ЗВО, не є службовою особою у формально-юридичному сенсі, проте її дії мають безпосереднє правове значення, оскільки здійснюються тимчасово на підставі спеціального повноваження та створюють юридичні факти, що породжують правові наслідки. З огляду на це, можна запропонувати таке визначення:

квазіслужбова діяльність - це спеціально регламентована діяльність непосадових осіб, яка визнається державою юридично значущою та такою, що породжує правові наслідки для учасників правовідносин. У ширшому контексті аналізу суспільно-правової ситуації, наявність квазіслужбових повноважень слід розглядати як самостійне правове явище, притаманне окремій категорії осіб, що вимагає системного дослідження і спеціального (окремого) законодавчого закріплення.

Зрозуміння цього дозволяє, на мою думку, уточнити загальну сутність кримінальних правопорушень, систематизованих у розділі XVII Особливої частини Кримінального кодексу України. Можливо вважати, що ці діяння потрібно розглядати не стільки з урахуванням сфери суспільного життя, де вони вчиняються на що вказано в назві цього розділу в КК: основна увага повинна бути приділена сутності правопорушення, яке прямо порушує необхідну структуру управління сферою надання публічних послуг. Такі діяння викривляють або руйнують функціонування цієї сфери, що в певних масштабах може навіть призвести до хаосу в її діяльності. Крім того, матеріальні показники шкоди від конкретних діянь слід вважати суттєвими або тяжкими, що зазначено в офіційних тлумаченнях (примітках). Проте важливо зазначити, що це є, ймовірно, найбільш видимим показником. Але як оцінити ситуацію, коли у медичному ЗВО при кримінально-правових порушеннях умов загальної атестації диплом видавали особам, які не мають необхідної кваліфікації, що, згодом, безумовно, позначиться на здоров'ї окремої людини та народному здоров'ї в цілому?

Запровадження поняття «квазіслужбова діяльність» повинно забезпечити виокремлення цієї проміжної категорії між звичайними трудовими функціями та владними/службовими повноваженнями. Це дасть змогу підкреслити особливу роль певних професій, як у соціальному, так і в правовому контексті, зокрема для таких осіб, як викладач, приватний нотаріус, приватний виконавець, аудитор (у випадках, коли його висновок має правове значення), медіатор (у випадках, коли угода медіації має силу виконавчого документа) тощо. Ця категорія допоможе сформулювати правову основу для подальшої розробки правового статусу таких суб'єктів і їхньої відповідальності. В усякому разі, можливо, з урахуванням раніше зробленого визначення, запропонувати, що наступні загальні критерії для цього: особи, не мають статусу службових осіб, але наділені спеціальною компетенцією, що

дає змогу визначати їх державою як юридично значущими, діяння яких мають правові наслідки.

Це має кілька напрямків реалізації, зокрема для правової науки: введення нової категорії, яка чітко окреслює особливості діяльності осіб, наділених квазіслужбовими повноваженнями; для законодавства: «погодження» цих складнощів в правових приписах; для практики: створення підґрунтя для єдиного нормативного регулювання відповідальності таких осіб, включаючи кримінальну відповідальність; для держави: посилення гарантій якості надання публічних послуг приватними/неслужбовими особами в сфері освіти, особливо в умовах складної трансформації суспільства та економіки.

І на завершення...

Узагальнюючи проведений стислий аналіз, можна стверджувати, що для правової оцінки складних соціально-негативних процесів і кваліфікації кримінальних правопорушень, як у загальному, так і в видовому аспектах, особливо в контексті перехідних держав, доцільно

поєднувати традиційні підходи до тлумачення кримінального права з додатковими методами аналізу. Використання усталених правових категорій, таких як поняття і класифікація кримінальних правопорушень, склад кримінального правопорушення та його елементи, система і види покарань, забезпечує фундаментальну юридичну базу. Водночас обережне застосування суміжних аналітичних підходів, які не суперечать і не підміняють, а доповнюють сталі правові традиції, здатне розширити розуміння природи суспільно небезпечних діянь, зокрема кримінальних правопорушень, їхніх соціальних передумов і принципів пропорційної кримінальної відповідальності. Така комплексна методологія розвитку права сприяє більш глибокій оцінці кримінальних явищ і, зрештою, може підвищити ефективність заходів протидії найбільш небезпечним суспільно-небезпечним діям та зміцнити загальний захист суспільних інтересів. Враховуючи це, у публікації були сформульовані позиції щодо загального розуміння понять «конфігурація кримінально-протиправного посягання» та «квазіслужбові повноваження».

Теги: кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, склад кримінального правопорушення та його елементи, конфігурація кримінально-протиправного посягання, квазіслужбові повноваження, оцінювально-верифікаційних діяння

З нагоди Дня Незалежності України, за особисті видатні досягнення у сфері державотворення, освітньої та наукової діяльності, а також вагомий внесок у зміцнення міжнародного іміджу держави, Союз юристів України присвоїв почесне звання «Видатний юрист України» з врученням почесної відзнаки доктору юридичних наук, професору Стрельцову Євгену Львовичу.

Щиро вітаємо професора Стрельцова Є.Л. із високим визнанням його професійного рівня українською юридичною спільнотою. Бажаємо міцного здоров'я, нових наукових звершень і подальших професійних успіхів!

